

arkivXet

information från Arkiv Gävleborg

årgång 15 2/2008

Barbro "Lillbabs" Svensson och "Hambogeneralen" Lars Hansson tar en svängom i Hårga. Foto: Stig Andersson ur Föreningen Hälsingehambons arkiv

Ny historia i leveranshyllorna

Sedan vi sist berättade om nytt inkommet material har arkiven fortsatt att strömma in. Två års intensivt inventeringsarbete bidrar förstås till att leveranshyllorna fylls på. Under 2007 mottogs 150 leveranser och antalet i år har hittills överstigit 100. Några av dessa kommer vi att lyfta fram här.

Fiske och köpmän

På Gustav Wasas tid fick Gävlefiskarna privilegiebrev på strömmingsfisket efter hela norrlands-

kusten. På 1930-talet reglerades strömmingsfisket i Sverige på ett mer modernt sätt, genom att det bildades producentföreningar. Av de 15 ursprungliga föreningarna finns bara en kvar i dag, det är Producentorganisationen Gävlefisk som bildades 1935. Idag är organisationens verksamhetsområde, förutom Gävleborgs län, även norra Uppland, Västernorrland och Västerbottens län.

Hudiksvalls köpmannaförening, bildad år 1900, har

en historia som egentligen går längre tillbaka i tiden. Kopplingar finns till Hudiksvalls handels-societet, verksam 1757 – 1847, inte minst genom att societetens sjukkasse levde kvar. Köpmanna-föreningens historia är en fin spegel av handels-staden Hudiksvall under 1900-talet, från de stora fabrikerna, grosshandlarna och skeppshanteringen till den småskaliga handeln med kolonialvaror, elektriska artiklar, bilar och damkläder.

Från Ljusdal och Bollnäs

Hälsingehambon lever, men Föreningen Hälsingehambon har somnat in. 1965 arrangerades tävlingen för första gången, och den kom att växa dramatiskt under de år som följde. I 35 år stod föreningen bakom folkfesten och tävlingen. Drivande var Lars Hansson, känd som "Hambogeneralen". Nu är det Bollnäs kommun i samarbete med en ny allians av föreningar som står som arrangör.

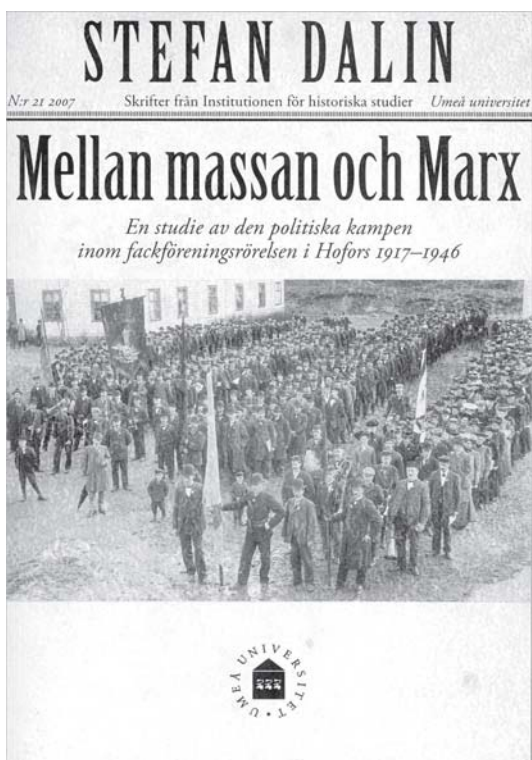
Att materialet nu förvaras på Arkiv Gävleborg är en följd av Sofia Hedéns inventering av föreningslivet i Ljusdals kommun. I Bollnäsinventeringens kölvatten har bland annat Röda korset i Bollnäs respektive Arbrå blivit medlemmar. Båda föreningarna är högst aktiva och även anrika, Bollnäs-föreningen firar 100-årsjubileum i år. Andra exempel på fina och kompletta arkiv som deponerats är Kilafors IF, IOGT-NTO lokalföreningarna i Rengsjö och Flästa samt Bollnäs Filadelfiaförsamling.

Trålaren "Magne" i Gävle hamn 1972 med årets rekordfångst, nästan 13 ton strömming. Foto: Enar Löfstedt
Ur Producentföreningen Gävle fisks arkiv.

I övrigt kan nämnas en omfattande leverans från Gävle metodistförsamling i samband med försäljningen av kyrkan som innehåller arkivmaterial ända från församlingens start 1870. Nyheter bland hyl-lorna är även Iranska föreningen i Gävle och RT Manhem av Tempelriddareorden.

Lisa Engström

Mellan massan och Marx:

En studie av den politiska kampen inom fackföreningsrörelsen i Hofors 1917 - 1946

Avhandling av Stefan Dalin, Umeå universitet, institution för historiska studier.

Dalin skildrar den mycket särpräglade politiska miljö som var rådande vid Hofors bruk. Kommunen där järnbruket är beläget har under mycket lång tid varit ett av landets rödaste fästen. I tre kronologiskt uppbyggda avsnitt får vi följa relationerna mellan de olika vänsterpartierna i den fackliga världen. Mycket av källmaterialet har hämtats från Arkiv Gävleborg där bl a Metallindustriarbetareförbundet avd 169 varit en av de riktigt stora källorna.

Genom ett samarbete med Gästriklands kulturhistoriska förening har Arkiv Gävleborg ett mindre antal ex till försäljning. Avhandlingen omfattar 269 sidor och priset är 195 kr + ev frakt.

Bladguld och granit för stark kämpe – restaurering av Olle Danielssons gravsten

Olle Danielsson
tecknad av Geovy Englund

Klockan är efter 3 på eftermiddagen den 13 februari 1910. Ett mäktigt följ, närmare 2 000 personer, skriker under djup värdighet fram längs Gävles gator, från Smedjegatan 28 mot kyrkogården. Gävleborna följer sin hövding Olle Danielsson till den sista vilan. Vid jordfästningen bildar 12 sorgflorbehängda fanor häck och talen och lovorden avlöser varandra.

Olov Danielsson, som han egentligen hette, föddes 1855 i Mockfjärd, Dalarna men kom redan i mycket unga år att bekanta sig med trakterna runt Gävle och då främst brädgårdarna. Det var arbetarstyrkorna på dessa platser han ägnade sitt liv åt att organisera – fackförening efter fackförening längs Norrlandskusten. 1891 bildades så Sågverks- och brädgårdsarbetarförbundet, vilket reorganiserades 1897 och Olle var initiativtagare och dess förste förtroendeman. Det var troligen nu han drog på sig den tbc som kom att bryta ned hans hälsa.

I Gävles tidiga arbetarrörelse hade han ett finger med i de flesta organisationsbildningar. Folkets hus, arbetarekommunen, konsumtionsföreningen, Arbetarbladet, den kooperativa bageriföreningen Alfa och cigarr- och tobaksproduktionsföreningen Fram – listan kan göras lång. 1900 blev han den förste socialdemokratiska stadsfullmäktigeledamoten – invald på en liberal lista.

Det var inte bara på lokalplanet han gjorde sig känd som en synnerligen duglig och framsynt man utan

hans goda rykte ledde även till att han valdes in som ledamot i Socialdemokratiska arbetarepartiet (1900 - 1908). Hans speciella diplomatiska förmåga bidrog till att ett par hotande storkonflikter i Gävle kunde avstyras och med goda resultat för arbetarna.

1911 avtäcktes gravstenen som restes genom sågverksarbetarnas försorg. Stenen som är i röd granit tillverkades av E Th Nilsson. Nästan hundra år senare startade Arkiv Gävleborg en samlingsaktion för att rengöra och omförgylla den vackra vården. De som, förutom arkivet, bidrog med medel var: Arbetarbladet, Gävle arbetarekommun, Folkets hus i Gävle, Konsumentföreningen Gävle, Mårten Blidberg, Ingvar Hedling, Åke Holmgren, Per Johansson, Sven-Eric Lundahl, Tomas Pettersson, Jan-Henrik Sandberg, Göran Severin, Hans Wahlström, Elsa Windahl, Lennart Wiberg och Rolf Wiberg. Den 30 maj 2008 hölls en minnesstund över Olle Danielsson där historikern Lennart Ödeén berättade om hans liv och gärning. Ett varmt tack till alla som på olika sätt medverkat!

Barbro Eriksson

Inskriptionen: Olov Danielsson * 14/1 1855 +9/2 1910
Föregångsman och organisatör av sågverksarbetarnas fackliga organisation, Sägverksarbetarna reste vården.
Foto: Lars Wigert

Arkiv Gävleborgs årsmöte i Bollnäs

En liten men naggande god skara på ca 40 personer hade samlats till årsmötet på Bollnäs folkhögskola den 26 april. Dagen inleddes med ett föredrag om de världsarvsaktuella Hälsingegårdarna av Birgitta Melin-Wahlberg.

Detta speciella fenomen, att bönderna i Hälsingland byggde så stort, har att göra med frånvaro av gods- och slottsherrar i området. Bönderna var sina egna herrar. Vi fick se exempel från ett antal gårdar, främst i Voxnadalen, och Birgitta berättade om brokvistar, bl a om Alftakronan som pryder mången kvist, färgsättning, kakelugnar och väggmålningar.

Det var nog flera i församlingen som blev sugen att ta en guidad tur bland dessa byggnader. Om Hälsingegårdarna blir världsarv eller inte kommer troligen att beslutas under sommaren 2009.

Årsmötesförhandlingarna leddes av socialnämndens ordförande i Bollnäs kommun, Christina Wall. Till nya ordinarie ledamöter valdes Sture Sandberg, Arbetarbladet intressenter AB och Börje Edoff, IOGT-NTO Gävleborg. Nya ersättare i styrelsen blev Hans Wahlbom, TCO Gävleborg, Ulla Renvall, Gästriklands idrottsförbund samt Åke Bengtsson, Socialdemokraterna Gävleborg. Till ny ordförande valde årsmötet Sture Sandberg.

Det blev både tårar och skratt när arkivchef Barbro Eriksson avtackade Anna Jonsson som under 15 år representerat ABF Ockelbo i styrelsen. Förutom att fatta viktiga beslut har hon också hunnit med att spela madam Anti, Inez Wickström och landstormsloffa på Arkivens dag.

Tack för allt, Anna!

Lisa Engström

Sture Sandberg – arkivets nya ordförande

Arkiv Gävleborgs nya ordförande har en gedigen folkrörelsebakgrund, med tonvikt på politik. Han heter Sture Sandberg, föddes 1943 och växte upp i Öjebyn, Piteås gammelstad. Båda föräldrarna var

politiskt aktiva. Efter pol mag-examen i Uppsala med statistik som huvudämne blev han förste länsaktuarie på länsstyrelsen i Karlstad och sattes att jobba med svensk regionalpolitik.

– Det var nytt under sent 1960-tal, en väldigt planeringsvänlig era, säger han. – Det fanns en stor tilltro till planering.

Under sina drygt fyra år i Värmland började han engagera sig politiskt. Han satt i ungdomsnämnden i Karlstad och i styrelsen för en folkhögskola. I samband med en omorganisation av länsstyrelserna 1971 utsågs han till planeringsdirektör vid länsstyrelsen i Gävle och blev kvar på denna post i 14 år. – Landshövding Hans Hagnell gillade mina frågor.

I Gävle blev det nya uppdrag: i Folkets hus- och Folkets parkstyrelsen i slutet av 1970-talet, vice ordförande i hamnstyrelsen i 18 år från 1977, i kommunstyrelsen, sex år som ordförande i Gävle arbetarekommun, ordförande i miljönämnden, elva år som kommunalråd. Därefter blev det länsstyrelsen igen. Han hade bl a ansvar för länets arbete med tillväxtfrågor. På senare år jobbade han speciellt med utvecklingen av turismen i länet.

Vid sidan om detta fick han utlopp för sitt stora sportintresse – fotboll, skidor, golf, maraton – inom Gefle IF. Även internationella uppdrag har gått till Sture Sandberg, som bl a har varit ledamot av EUs regionalkommitté. Och han är nu ordförande i Arbe-

tarbladets styrelse och vice ordförande i Arbetarbladets och Gefle Dagblads gemensamma bolag Gävletidningar.

– Jag är gammal statistiker och utredare men har inte arkivforskat, kommenterar han den nya uppgiften.

– Sedan tidigare hade jag en positiv bild av Arkiv Gävleborg. Jag visste att de var duktiga och att det var välordnat, men inte att här är en sådan bredd, exempelvis med företagsarkiv. Det är viktigt att slå

vakt om det som redan har uppnåtts, men också att göra det publikt och känt. Han noterar det folkliga intresset för att leta sig bakåt, inte minst genom släktforskning.

– Det känns spännande att komma närmare det där.

Styrelsen och personalen på arkivet säger välkommen till sin nya ordförande, som sedan 1 september i år säger sig vara "en relativt glad pensionär".

Barbro Sollbe

Många trådar till Augustana

Den som har sina rötter i Gävleborg och ägnar sig åt släktforskning brukar snabbt hamna på någon USA-emigrant. Den första svenska utvandringstågen, 1846 - 1848, pågick från hamnen i Gävle; senare reste man främst från Göteborg. Från 1800-talets mitt till ca 1930 beräknas 1,3 miljoner svenskar ha emigrerat till Nordamerika. Runt år 1900 var Chicago den stad som – efter Stockholm – hade störst svensk befolkning.

Många av svenskarna sökte sig till delstaterna Minnesota och Illinois. Svenska samhällen och svenska samfund växte upp där. Chicago ligger i nordöstra Illinois, vid den stora Michigansjön, och rakt västerut i samma stat, vid Mississippi och vid gränsen till Iowa, återfinns en klunga av fem städer, däribland Rock Island och Moline. I närheten finns bl a Bishop Hill, grundat av predikanten Erik Jansson som tog med sig många anhängare från Hälsingland, och Galva, som fått sitt namn efter Gävle.

I Rock Island ligger Augustana College, grundat som lutheranskt prästseminarium 1840 av emigrantprästen Lars Paul Esbjörn från Hille. I dag är det ett "vanligt" college, men med en viss Sverige-profil. Svenska är ett av de språk som studenterna kan välja att studera, och en del gör det för att de har en svensk släktbakgrund. I ett särskilt Swenson

Jill Seaholm och John Norton från Moline studerar på Swensoncentret en karta över Hille, varifrån Johns farfars far Olof Nordin utvandrade med sin familj. Jill är chef för släktforskningsenheten, på centret. John är – bl a – sedan 40 år engagerad i bevarandet av Bishop Hill. Han hedrades på nationaldagen 2008 av Gävle kommun för sitt arbete med att levandegöra och ta fram ny kunskap om Gävle och Gävleborgs utvandring till USA. Foto: Barbro Sollbe

Center på campus forskas det om emigrationen från Sverige och om immigranternas fortsatta liv – som alltså i många fall handlat om uppodling av prärien där i den amerikanska Mellanvästern. En av USAs största samlingar av svenskamerikansk litteratur och av litteratur om Sverige, på svenska och på engelska, finns på centrets hyllor. Inköpen började göras redan 1860 och görs fortlöpande, för betydande belopp.

Arkiv Gävleborgs samlingar och samlingarna i och Swensoncentrets arkiv kompletterar i många fall varandra. Handlingar om samma personer kan ligga på båda hållen. Brev från det gamla landet till nya, eller tvärtom, kan finnas på endera sidan.

Många trådar går ihop. Till detta kan läggas, att musik ända sedan starten varit en viktig del av utbildningsprogrammet. 70 studenter från Augustana College sjöng – bl a på svenska – på Alder-

holmen i Gävle på nationaldagen 2008, där landshövding Barbro Holmberg höll tal, och samma kväll i Hille kyrka.

Barbro Sollbe

Swenson Swedish Immigration Research Center (eller bara Swenson Center)
Augustana College
639 38th Street
Rock Island, Illinois 61201-2296
Tel: (309)794-7204
Fax: (309)794-7443

E-post: sag@augustana.edu
www.augustana.edu/swenson

Not. Christina Johansson på Swensonarkivet, med titeln Head of Archives and Library, har bidragit med uppgifter till denna text. Det går utmärkt att skriva/mejla till henne på svenska.

Aktion på Svartboberget. Borrplatsen hölls under ständig bevakning av Rädda Voxnadalen. Foto: Ur Rädda Voxnadalens arkiv.

Dokument i fokus – Rädda Voxnadalen

Tisdag 27/1 1981

Klockan ringer 4:15. Sture och jag smyger oss upp för att inte väcka ungarna. Att äta gröt halv fem på morron hör inte till vanligheterna i den här sjusofarfamiljen precis – men det är heller ingen

vanlig dag som randas. Det är 10 gr kallt. Vi hämtar en granne och tar vägen över Älmesbo. Den en och en halv km långa vandringen upp mot Svartbobergets topp kommer jag aldrig att glömma. Jag släcker min svaga ficklampa och låter stjärnor och måne lysa min stig. Skoterspåret

är nu en hård bred upptrampad väg. Avlägsna röster hörs från andra som kommer efter oss, annars är allt tyst och mycket trolskt. Tallarna kastar långa skuggor i månskenet. Klockan är sex nu. Uppe vid toppstugan, d v s borrhuset, brinner redan en flammande brasa, och runt den sitter bänkade många, kanske 15 homna- och voxnabor.

Gryningen kommer. Borrarna kommer – två pojkar anställda av SGU (Sveriges geologiska undersökningar). Då är vi ca 35 personer, som ställer oss i vägen för traktorn med vattentanken. Nu gör vi alltså det som en laglydig medborgare i Svea rike inte får göra. Efter moget övervägande. Tänk om våra beslutsfattare hade gjort ett lika moget övervägande innan dom godkände KBS-metoden. Då hade dom förstått att sättet som den kom till på, var ett hån mot svenska folket, och att användandet av den, skulle komma att utgöra ett övergrepp på samma folk. Man kommer kanske att förakta oss för detta, för att vi som det heter, sätter demokratin ur spel. Jag vill påstå att KBS-metoden pressades fram av kärnkraftsindustrin och lurades på politikerna. Där kan man verkligen tala om demokrati, som sätts ur spel.

Ovanstående dagboksutdrag ger en ögonblicksbild av Rädda Voxnadalens aktioner. Aktionsgruppen bildades i december 1980 efter uppdagandet att provborrningar hade inletts i Svartoberget i Ovanåkers kommun. Sveriges geologiska undersökningar letade där efter förvarings-

plats åt radioaktivt avfall, som skulle förvaras enligt den sk KBS-metoden. KBS-metoden innebär förenklat att det radioaktiva avfallet kapslas in och förvaras djupt nere i berggrunden.

Den aktiva kärnan i Rädda Voxnadalen bestod av ett drygt hundratal personer, och många tusen stödde dem med sina namnunderskrifter. Det hölls stormöten och demonstrationer, borrplatsen hölls under ständig bevakning och politiker uppvaktades. Trots dessa påtryckningar fortsatte borringarna. Aktionsgruppen fick stor uppmärksamhet efter att de under två dygn i februari 1981 hade blockerat vägen till borrningsplatsen. Polisen gjorde ett ingripande och efter långdragna rättsprocesser dömdes totalt 25 personer till dagsböter för egenmäktigt förfarande.

Nästan 30 år senare fortsätter kärnkraften att skapa debatt. Kärnkraftsmotståndarna menar, då som nu, att både för- och efterbehandlingen av kärnbränsle medför oacceptabla risker för naturen och mänskligheten. Förespråkarna pekar bland annat på att kärnkraften ger lägre koldioxidutsläpp än flera andra etablerade metoder för energiutvinning.

Sofia Hedén

Inslaget om Rädda Voxnadalen har vi lånat från "Dokument i fokus" på Arkiv Gävleborgs hemsida, www.arkivgavleborg.se. Där finns också ett 20-tal andra exempel på intressant material ur arkivhyllorna.

Styrelseledamot prisad

Landstinget Gävleborgs kulturpristagare 2008 är Göran Severin från Gävle. Landstinget vill hedra Göran för hans "mångåriga insatser som stödjande och kunnig eldsjäl och för hans oförtrutna insatser för att synliggöra regionens kultur".

Göran Severin är ordförande i Gästriklands kulturhistoriska förening, i vars styrelse han suttit i mer än trettio år. Som historielärare på Borgarskolan har han också påverkat många unga människors syn på historia och kultur. Göran är en stark kraft i kulturlivet, en person som lyfter fram andra, som arrangerar och driver projekt.

Sedan 1988 har Arkiv Gävleborg haft glädjen att ha denna "eldsjäl" i styrelsen, från 1994 som vice ordförande.

Lisa Engström

Nya medlemmar

Producentorganisationen Gävlefisk
 Kuggörarnas hamnförening
 RT Manhem Tempelriddareorden, Gävle
 Wittingföreningen
 Granbergs allmänna idrottsällskap
 IOGT-NTO lf 614 Regndroppen, Rengsjö
 Bollnäs Röda kors krets
 IOGT-NTO lf 1918 Flästa nyårgåva
 Föreningen Hedesundavävarna
 Sandarne kultur och historiska förening
 ABF Voxnadalen
 Distriktssköterskeföreningen i Gävleborg
 Järnvägarnas skytteklubb
 PRO Nordanstigs samorganisation
 Gävle fältrittklubb
 Centern Rengsjö
 Synskadades riksförbund västra Gästrikland
 Länsförbundet FUB Gävleborg
 Gävle-Forsbacka Rotaryklubb
 Limöns fritidsklubb
 Gävleborgs läns konstförening

KOM IHÅG!

lördag
 8 november 2008

Nu har arkivet både bankgiro och plusgiro.

Bankgiro: 5067-2237

Plusgiro: 47 38 00-1

Arkiv Gävleborg bevarar och tillgängliggör arkivhandlingar från föreningar, företag och privatpersoner i Gävleborgs län. Arkivet arbetar också med att dokumentera och stimulera till forskning om länets historia. Forskarsal och arkiv har öppet vardagar 8.30 - 16.00.

arkivXet är en kanal mellan Arkiv Gävleborg och dess medlemmar - en kanal som förstås kan och ska utnyttjas i båda riktningarna...

Redaktion: *Lisa Engström, Barbro Eriksson, Agnetha Nellfors och Barbro Sollbe*

arkiv gävleborg

Södra Fältskärsgatan 10, 802 80 Gävle, tel 026 - 10 88 70, fax 026 - 10 65 61

e-post: arkivet@arkivgavleborg.se

Hemsida: www.arkivgavleborg.se